

Σχόλιον

ΣOCIÉTÉ BYZANTINI TUTKIMUKSEN SEURATY JA HÄSENLEHTI
SÄLSKAPET FÖR BYZANTINSK FÖRSKNING OCH

2/2008

Σχόλιον ἰγ' ζφλη'

8. Vuosikerta/Årgång

Julkaisija/Utgivare:

Bysantin tutkimuksen seura ry./Sällskapet för bysantinsk forskning rf.

Perustettu v. 2001/Grundad år 2001

Sisälllys

Bysantti – idän ja lännen kohtaamispaikka Björn Forsén	s. 1
Lähteiden tulkinta ja taistelunkulun ennallistaminen: Melitene 576 jKr. Ilkka Syväne	s. 3
Vuosikokousesitelmä 5.5.2008: Bysantin rahat Suomen näkökulmasta Juho Wilskman	s. 8
Jäsenetuja	s. 10
Tulevia tapahtumia	s. 11
Bysantin päivä 3.10.2008	s. 12

TOIMITUS/REDAKTION:

Sanna-Ilaria Kittelä

sanna.kittela@helsinki.fi

Bysantti – idän ja lännen kohtaamispaikka

Lyhyen ja sateisen kesän jälkeen syksy on taas saapunut. Koulut ja yliopistojen lukukaudet ovat alkaneet ja pian on myös Bysantin tutkimuksen seuran perinteisen Bysantin päivän aika. Tämän vuoden teemana on idän ja lännen kohtaaminen Bysantin maailmassa. Monet länsieurooppalaiset pitävät Bysantin kulttuuria oman kulttuurinsa itämaisena vastakohtana, mutta todellisuudessa Bysantti oli kohtaamispaikka, jonne saapui vaikutteita paitsi lännestä, myös idästä, ensin persialaisesta sekä myöhemmin arabialaisesta ja turkkilaisesta kulttuurista. Ja vaikutteita levisi tietenkin myös Bysantista sekä länteen että itään.

Bysantin päivänä tarjoamme teille kuusi esitelmää, joissa käsitellään idän ja lännen kohtaamista Bysantin maailmassa, ei ainoastaan taiteen ja arkkitehtuurin, vaan myös sodan ja yhteiskunnan näkökulmasta. Kotimaisten esitelmätsijöiden lisäksi seuran vieraana on kolme ulkomaista vierasta (Ateenasta, Lontoosta ja Münchenistä) ja toivomme, että mahdollisimman moni jäsenistä pääsisi tulemaan tähän BTS:n toimintakauden tärkeimpään tilaisuuteen.

Idän ja lännen kohtaaminen Bysantin maailmassa ja erilaisten vaikutteiden leviäminen on laaja teema. Bysantin päivänä pystymme ottamaan esiin vain joitain esimerkkejä tästä kiehtovasta aiheesta, mutta keskustelua voisi jatkaa laajemminkin. Bysanttilainen kirkkoarkkitehtuuri vaikutti esimerkiksi sekä läntiseen kirkkoarkkitehtuuriin (esim. Basilica di San Marco Venetsiassa) että islamilaiseen moskeija-arkkitehtuuriin. Samalla Bysantin kulttuurissa näkyy myös vaikutteita länsimaisesta kirkkoarkkitehtuurista, tosin enimmäkseen myöhemmin, vasta Konstantinopolin valloituksen 1204 jälkeisessä rakennuskannassa.

Kulttuurit eivät valitettavasti kohdanneet toisiaan ainoastaan kirkkoarkkitehtuurissa ja taiteessa vaan usein myös taistelukentillä. Raja-alueilla vaikutteet eri suunnista saattoivat sulautua ja johtaa aivan uusiin ilmiöihin. Tätä kuvataan hyvin esimerkiksi bysanttilaisissa Digenis Akrites-lauluissa, joissa kerrotaan Anatoliassa, bysanttilaisen ja arabialaisen maailman rajaseudulla eläneestä sankarista, jonka isä oli arabialainen emiiri ja äiti bysanttilaisen kenraalin tytär. Tällaisille ihmisille, kuten myös kauppiaille, molemmat kulttuurit olivat tuttuja ja juuri heidän kauttaan vaikutteet levisivät eteenpäin.

Tästä Skholionin numerosta löydätte niin kutsun Bysantin päivään kuin tietoa muistakin syksyllä ja talvella Helsingin seudulla järjestettävistä Bysantin tutkimukseen ja kulttuuriin liittyvistä tapahtumista. Ilkka Syvänteen artikkeli käsittelee lähteiden tulkintaa ja sodankulun ennallistamista Melitenen taistelua vuonna 576 esimerkkinä käyttäen. Teille, jotka ette päässeet kuuntelemaan vuosikokoukseen Kansallismuseon Rahakammion johtajan, dos. Tuukka Talvion esitelmää Bysantin rahat Suomen näkökulmasta, tarjotaan vielä yhteenveto siitä - Talvionkin esitelmässä oli tavallaan puhetta idän ja lännen kohtaamisesta sekä sotilaiden (tällä kertaa Harald Ankaran viikinkien) merkitys vaikutteiden leviämisessä.

Björn Forsén
BTS:n puheenjohtaja

Lähteiden tulkinta ja taistelunkulun ennallistaminen: Melitene 576 jKr.

Viime vuonna 2007 ilmestyi erittäin suuresti arvostamani professori Michael Whitbyn¹ kirjoittama luku ”Reconstructing Ancient Warfare” teoksessa *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*². Luku käsittelee lähteiden tulkintaan liittyviä ongelmia silloin kun päämääränä on ennallistaa antiikinajan taisteluja. Minulla ja Michael Whitbyllä on kuitenkin yksi perustavaa laatua oleva ero lähestymistavassamme lähteisiin, minkä myös Michael Whitby on huomionut tässä yhteydessä omassa lähdeviitteessään³. Eli minun mielestäni Michael Whitby on tässä muuten niin erinomaisessa kirjanluvussa unohtanut, että peruslähdekritiikin (lähteen todistusarvo, käytetyt tiedonlähteet, päämäärät jne.) valmistuttua, tulkintojen tekemisen kannalta kuitenkin kaikkein oleellisinta on kyetä lähestymään kunkin lähteen sisältöä aikakauden sodankäynnin omista lähtökohdista käsin. Tämä ero lähestymistapojemme välillä on ilmeinen Michael Whitbyn esiintuoman Melitenen (576 jKr.) taistelunkulun ennallistamisen yhteydessä.

Tekstissään Michael Whitby painottaa Lukianoksen teoksen ”Miten historiaa on kirjoitettava”⁴ pohjalta, että antiikinajan nojatuolihistorioitsijat saattoivat keksiä roomalaisille sotavoittoja tyydyttääkseen yleisönsä tarvetta lukea viimeaikojen sotatapahtumista. Tämä johti siihen, että aikaisempia historianteoksia ryöstökälasteltiin yksityiskohtien keksimiseksi ja roomalaisten voitot saivat aivan uskottomat mittasuhteet. Tekstit sisälsivät silloin aina samat tietyt peruselementit (topoi) ja esitystavasta tuli siten usein kaavamainen. Tämä kaikki pitää paikkansa, mutta toisin kuin Michael Whitby esittää, tämä ei tarkoita, että meidän tulisi peräti hylätä keksittyinä sellaiset taistelukupaukset, jotka sisältävät tietyt taistelujen tai piiritysten peruselementit tietyssä järjestyksessä kuten ammutut nuolet, heitetyt keihäät, sotahuudot jne. Nämä elementit todellakin toistuivat taistelusta ja piirityksestä toiseen⁵. Sen sijaan meidän tulee tutkia kutakin lähdettä erikseen sen todistusvoiman arvioimiseksi: Oliko kyseinen henkilö silminnäkijä?; Oliko hänellä käytettävissä silminnäkijöitä lähteinään?; Koska teos on kirjoitettu?; Mitkä ovat kirjoittajan/kirjoittajien tarkoitukset?; Mitä sanotaan ”rivien välissä”?; Kuinka hyvin lähteessä esitetty tieto vastaa muista lähteistä saatua kuvaa aikakauden sodankäynnistä?; jne. Toisin kuin yleensä oletetaan tästä seuraa myös se, että lähempänä tapahtuma-ajankohtaa kirjoitettu teos ei aina ole todistusvoimaisempi kuin myöhemmin kirjoitettu, koska joistakin tapahtumista on saattanut kirjoittaa vapaammin vaikkapa tietyn keisarin jo kuoltua.

Tulkintojen tekemisessä on myös tärkeää ottaa huomioon tapahtumien todennäköisyys, mikä lienee tulkintojen tekemisen kannalta kaikkein ongelmallisin seikka, koska on esimerkiksi mahdollista, että on useita näennäisesti luotettavia aikalaislähteitä, jotka ovat yhteneviä sisällöltään, kun taas yksi lähde esittää ta-

pahtumat aivan eri valossa. Tämän pohjalta meidän täytyy useimmiten kallistua tulkintojen tekemisessä enemmistön kannalle, vaikka on täysin mahdollista, että tämä yksittäinen poikkeava lähde esittää asiat niin kuin ne olivat. Tämän valossa saattaisi olla myös mahdollista, että ainoa lähde joka ei mainitse Melitenen yhteydessä sanaa taistelu olisikin oikeassa, mutta katso jäljempänä oleva analyysi! Taistelujen kulun ennallistamisen kannalta on tärkeää, silloin kun se on mahdollista, tutkia tarkasti aikakauden sotaoppaita, koska niihin on kirjattu aikalaisten omat käsitykset taistelumekaniikasta. Kuten myös Michael Whitby ansiokkaasti painottaa, me teemme viimekädessä kaikki tulkintamme menneisyyden tapahtumista vain tiettyjen todennäköisyyksien pohjalta. Tässä mielessä ei ole olemassa yhtään yleispätevää ohjetta. Kaikkia lähteitä ja niissä olevia tietoja on vain arvioitava tapaus kerrallaan. Se mitä minä painotan tässä tapauksessa on, että meidän ei tule hylätä lähteen todistusarvoa pelkästään sen käyttämien kuluneiden ja mahdollisesti lainattujen latteuksien (ns. topoi) pohjalta, koska ne eivät aina merkitse aiempien lähteiden orjallista kopioimista vaan usein todellisuudessa heijastelevat aikakauden todellisia tapahtumia!

Otan esimerkiksi edellä mainitusta lähestymistapojen eroista minun ja Michael Whitbyn välillä hänen itsensä esiintuoman ns. Melitenen taistelun vuodelta 576 jKr. Tässä yhteydessä Whitby ottaa oman argumentointinsa tueksi tekemänsä analyysin Theofylaktoksen taistelukupauksesta, joka on kirjoitettu noin 50 vuotta itse tapahtumien jälkeen⁶. Whitbyn tulkinnan mukaan, vaikka Theofylaktoksen taistelukuvaus on noin sivun pituinen, niin se ei silti anna juuri minkäänlaista kuvaa siitä mitä tapahtui. Whitbyn mukaan Theofylaktos antaa vain standardikuvauksen persialaisten nuolien amunnasta ja roomalaisten pyrkimyksestä lähikamppailuun ja että ainoat selvät osat Theofylaktoksen kuvauksessa ovat persialaisten leiristä saatu loisteliaas sotasaalis ja persialaisten pako. Tosiasiassa Theofylaktoksen teksti on tulkinnanvaraista sen takia, että hän ei antiikin historiankirjoituksen perinteestä johtuen käyttänyt oman aikakautensa sotilaallisia termejä. Olen kuitenkin sitä mieltä, että Theofylaktos antaa tästä huolimatta riittävästi yksityiskohtia jotta taistelunkulku voidaan ennallistaa, kun sitä verrataan muihin lähteisiin ja eritoten aikakauden tärkeimpään sotamanuaaliin Strategikoniin.

Argumentointinsa tueksi Whitby vertaa Theofylaktoksen taistelukuvausta Johannes Efesolaisen (3.6.8-9) kuvaukseen tapahtumista, missä ei suoranaisesti mainita sanaa taistelu Melitenen tapahtumien yhteydessä (mutta katso jäljempänä). Koska Johannes kirjoitti teoksensa hyvin pian tapahtumien jälkeen, niin Whitby tekee edellä mainitun perusteella sen johtopäätöksen, että mitään taistelua ei ilmeisesti todellisuudessa tapahtunut, vaan että roomalaiset kirjoittajat (Theofylaktos, Evagrius, Menandros) todennäköisesti keksivät voiton täydentääkseen tietoa persialaisilta saadusta sotasaaliista ja persialaisten hukkumisesta heidän paetessaan myöhemmin Eufrat-joen yli. Tämän perusteella Whitby pitää Theofylaktoksen

taistelukuvausta peräti ääriesimerkkinä antiikinajan historiankirjoituksen kirjallisen luonteen aiheuttamista ongelmista. Tosiasiassa Whitby on kuitenkin valitettavasti erehtynyt tässä nimenomaisessa tapauksessa. Kutakin lähdetä tulee myös lähestyä aikakauden sodankäynnin omista lähtökohdista käsin ja lukea tekstiä siten rivien välistä! Kun Johannes Efesolaisen tekstiä luetaan tarkemmin käy ilmi, että myös hän antaa ymmärtää, että persialaisten ja roomalaisten välillä käytiin taistelu. Johanneksen teksti on tosin vähintäänkin yhtä vaikeaselkoinen kuin Theofylaktoksen teksti ja esittää tapahtumat vielä käänteisessä järjestyksessä, mutta tämä saattaa olla seurausta siitä, että meillä ei ole käytettävissämme alkuperäistä tekstiä vaan tämän myöhempi kopio.

Taustatietona on huomattava, että ennen Melitenen tapahtumia roomalaiset ja persialaiset olivat solmineet aselevon Syyriassa, mutta jättäneet sen ulkopuolelle Armenian. Kun Persian suurkuningas Khosroes Suuri sitten hyökkäsi vuonna 576 Armeniaan, Itä-Rooman armeijat vastasivat nopeasti. Siviilit evakuoitiin paikoista joita ei voitu puolustaa ja Itä-Rooman armeijat torjuivat Khosroeen yritykset kaikissa etenemissuunnissa. Lopulta Khosroes ei voinut muuta kuin yrittää vetäytyä Melitenen kautta. Kun Johanneksen 3.6.8 mukaan Rooman armeijat olivat saartaneet Khosroeen Melitenen lähellä, niin Khosroes ei voinut muuta kuin paeta vuorille ja jättää taakseen leirinsä ja varusteensa. Tämän jälkeen roomalaiset luonnollisesti kiirehtivät ottamaan haltuunsa sekä leirin että suuren sotasaaliin. Johanneksen mukaan ne roomalaiset sotilaat, jotka saapuivat leiriin ensin, karkasivat suuren sotasaaliinsa kera sen sileän tien eikä heistä kuultu mitään sen koommin. Se osa leiriin jätetyistä persialaisista, jotka vaivoin onnistuivat pakenemaan, toi Khosroelle uutisen leirin kohtalosta. Khosroes vastasi, että roomalaiset, jotka olivat leirissä tuli jättää rauhaan, jonka jälkeen hän antoi käskyn armeijalleen kokoontua itsensä ympärille, järjestyä riveihin ja muodostaa kilpimuuri suojaksi - eli Persian armeija järjestäytyi puolustukseen joko ontona ympyränä tai neliönä siten, että ratsuväki ja komentajien elefantit olivat keskellä. Tämän jälkeen Khosroes ratsasti joukkojensa läpi koettaen saada heitä etenemään (ilmiselvästi kohti vuoria ja turvaa) ja taistelemaan Persian puolesta, jotta vihollinen ei halveksisi heidän miehuuttaan. Persialaiset ruhtinaat solvasivat Khosroesta, että tämä oli tuonut heidät kuolemaan vuorille, kun taas Khosroes yritti rohkaista heitä ja sotilaitaan sillä, että hän taisteli tavallisena rivimiehenä hevosensa selässä.

Ensinnäkin edellisen perusteella meidän täytyy kysyä itseltämme aikakauden sodankäyntitapojen valossa, että miksi Khosroeen armeija oli edennyt pois omasta leiristään ja jättänyt sinne vain nimellisen vartion? Itsestään selvä vastaus tähän kysymykseen on, että Khosroeen armeija oli lähtenyt leiristä taisteluun vihollista vastaan, koska jos armeija olisi lähtenyt marssille niin leiri olisi purettu ja laitettu osaksi marssivaa kuormastoa! Toiseksi meidän on kysyttävä itseltämme, että miksi Khosroeen täytyi järjestää joukkonsa puolustukselliseen ympyrään tai neliöön ja

yrittää samalla rohkaista joukkojaan jatkamaan taistelua jotta päästäisiin pakoon? Jälleen itsestään selvä vastaus tähän kysymykseen on, että Johannes kuvaa taistelua, missä persialaiset oli saarrettu sekä edestä että takaa. Mitä tulee Johanneksen tekstissä esitettyjen tapahtumien järjestykseen, niin on myös päivänselvää, että meille säilynyt versio Johanneksen tekstistä esittää tapahtumat käänteisessä järjestyksessä. Oikea järjestyks on, että kesken taistelun roomalaiset onnistuivat hyökkäämään persialaisten selustaan ja saartamaan Khosroeen armeijan, minkä jälkeen Khosroes määräsi joukkonsa puolustukselliseen ympyrään tai neliöön, missä muodostelmassa armeija sitten vetäytyi vuorille turvaan.

Kuten voidaan nähdä, niin Whitby on aivan selvästi väärässä siinä, että Johannes ei olisi kuvannut taistelua. Vaikka lähde ei suoranaisesti mainitse sanaa taistelu, niin se ei tarkoita että kyseessä ei silti ole vajavainen kuvaus itse taistelusta! Meidän täytyy tutkia ja tarkastella lähteitä aikakauden sodankäyntitapojen valossa myös lukemalla ns. ”rivien välistä”. Eli nyt voidaan todeta, että sekä Johannes Efesolainen (3.6.8) että Theofylaktos (3.12.12-14.11) että Menandros Vartija (fr. 18.6) että Evagrius (5.14) kaikki mainitsevat Melitenen taistelun. Eli voidaan todeta, että kaikki lähteet ovat yksimielisiä siitä, että taistelu todella käytiin. Tämän tueksi voidaan vielä lisätä, että eri lähteiden antamat tiedot taistelun kulusta ovat keskenään yhteneviä ja ovat myös sopusoinnussa aikakauden sodankäyntitapojen kanssa. Nyt ennallistuksen pohjaksi voidaankin ottaa täydellisin versio taistelusta, joka onkin kuin onkin itse Theofylaktoksen versio!

Theofylaktoksen mukaan taistelussa persialaisten katafrakti-ratsuväki eteni kohti roomalaisia hitaasti tiiviissä muodostelmassa, jonka jälkeen persialaiset levensivät muodostelmaansa saartaakseen roomalaiset, mutta roomalaiset vastasivat tähän tekemällä muodostelmansa syväksi⁷. Persialaiset puolestaan vastasivat tyypillisellä tavallaan turvautumalla jousiinsa (eli vetäytyivät) kun taas roomalaiset yrittivät päästä lähikontaktiin. Kuten totesin väitöskirjassani, tämä vastaa aikakauden tärkeimmässä sotamanuaalissa Strategikonissa olevaa kuvausta persialaisten ja roomalaisten ratsuväkitaistelutekniikoista. Roomalaiset olivat piilottaneet toisen ratsuväkilinjansa ensimmäisen taakse, minkä seurauksena persialaiset tekivät sen virheen, että pyrkivät heti saartamaan roomalaiset ja roomalaisten ratsuväkireservi syvyudessa⁸ vastasi hyökkäämällä saarrostusta tekeviä persialaisia vastaan. Koska persialaisilla ei enää ollut reservejä tai jälkijoukkoa, koska ne oli lähetetty tekemään saarrostusta, persialaiset pakenivat ja roomalaiset ryöstivät vihollisleirin. Tässä kohtaa Evagrioksen kuvaus tuo sen lisätiedon, että kenraali Kours roomalaisten oikealla sivustalla oli onnistunut murskaamaan vihollisen ja etenemään vihollisen selustan taakse ryöstämään vihollisleiriä. Tätä kuvausta voidaan sitten täydentää Johanneksen kuvauksen osalla siitä, että Khosroes vastasi saarretuksi tulemiseen kokoamalla saarrostetun joukkonsa puolustukselliseen ympyrään tai neliöön ja

vetäytymään vuorille⁹. Yksityiskohtaisempi kuvaus aikakauden taistelutaktiikoista yhdessä taistelukuvausten kanssa löytyy teoksestani *The Age of Hippotaxotai*¹⁰. Yhteenvetona voidaan todeta, että kun tehdään johtopäätöksiä antiikin lähteiden luotettavuudesta, emme voi tukeutua vain siihen, että jos taistelukuvaus sisältää myös aiemmin käytettyjä tyyppillisiä taistelukohtauksia, että tämä joka tapauksessa tarkoittasi sitä, että kyseessä olisi täysin keksitty taistelu tai että taistelukuvausten yksityiskohdat olisivat keksittyjä. Jokaista lähdettä ja lähteen antamaa taistelukuvausta tulisi arvioida tapauskohtaisesti. Meidän ei myöskään tulisi tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä sen perusteella, että sanaa taistelu ei mainita lähteessä vaan lukea rivien välistä mitä lähde itse asiassa kertoo meille, jos vain esitämme sille oikeat kysymykset.

Tästä yhdestä eriävistä kommentista huolimatta suosittelen silti erittäin lämpimästi, että lukijat tutustuisivat myös Michael Whitbyn erinomaiseen kirjaluukuun, koska se kuitenkin sisältää lukuisia erittäin tärkeitä huomioita erilaisten lähteiden käytöstä, joita ei ole tässä yhteydessä mahdollista mainita.

Ilkka Syväne

1 Lukijoille taustatiedoksi: Professori Michael Whitby toimi yhtenä väitöskirjani esitarkastajana ja olen siitä hänelle erityisen kiitollinen; tapaan hänet akateemisissa ja muissa merkeissä seuraavan kerran syyskuussa Englannissa.

2 Michael Whitby. "Reconstructing Ancient Warfare", teoksessa *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, 2 osaa, toimittanut Philip Sabin, Hans van Wees ja Michael Whitby, Cambridge University Press, 2007, 54-81.

3 Sivu 58, viite 9: Whitby esittää nootissa allekirjoittaneen lähestymistavan vaihtoehtona omalleen.

4 Saatavilla myös suomenoksena: Lukianos, *Miten historiaa on kirjoitettava*, suom. Kaarle Hirvonen, Faros, Turku 2002.

5 Tämä on myös syynä siihen että aiemmista historianteoksista ryöstökäsitteistä yksityiskohtia silloin kun niitä ei muuten ollut saatavilla.

6 Theofylaktoksesta lisätietoa löytyy esim.: Michael and Mary Whitby, *The History of Theophylact Simocatta. An English Translation with Introduction and Notes*, Oxford 1986; ja Michael Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian: Theophylact Simocatta on Persian and Balkan Warfare*, Oxford 1988. Muita Theofylaktosta ja muita lähteitä koskevaa kirjallisuutta on listattu väitöskirjaani *The Age of Hippotaxotai*.

7 On muuten huomattava ettei tällä kuvauksella ole tarkasti ottaen antiikin aikaista esikuvaa ellei sellaiseksi katso Strategikonin selostusta roomalaisesta ja persialaisesta ratsuväkitaktiikasta!

8 Toinen ratsuväkilinja, joka jättäytyi jälkeen sen jälkeen kun oli tullu tarpeeksi lähelle vihollista (eli muodostelma tuli "syväksi").

9 Esitän tarkemman analyysin persialaisten taisteludoktriinista ja muodostelmista artikkelina toisessa yhteydessä. Lyhyt kuvaus persialaisten taktiikasta löytyy myös väitöskirjastani *The Age of Hippotaxotai*. Tässä yhteydessä riittänee todeta, että persialaiset tyyppillisesti asettivat osan kuormastostaan ja jalkaväkensä varsinaisen leirin eteen puolustuslinjaksi ja on siten todennäköistä, että Khosroes ja hänen ratsuväkinsä pakenivat jalkaväen sisälle turvaan ja vetäytyivät sitten yhdessä kohti vuoria.

10 Taistelun ennallistus: Syväne, Ilkka, *The Age of Hippotaxotai*, Tampere UP, Tampere 2004, 443-4 tai korjattu painos 444-5.

VUOSIKOKOUSESITELMÄ 5.5.2008

Tuukka Talvio: Bysantin rahat Suomen näkökulmasta

Tänä vuonna Bysantin tutkimuksen seuran vuosikokouksen (5.5.2008) esitelmä toi todella yhteen Suomea ja Bysanttia. Kansallismuseon rahakammion johtaja Tuukka Talvio käsitteli mielenkiintoisessa luennessaan Suomesta löytyneitä bysanttilaisia rahoja sekä bysanttilaisten rahojen jäljitelmiä. Rahat ovat ainoita Suomesta esihistoriallisessa kontekstista löytyneitä varmasti bysanttilaisia esineitä. Arkeologisten löydösten lisäksi Talvio esitteli myös muutamia bysanttilaisia rahoja, jotka ostettiin Kansallismuseoon 90-luvun alussa Antellin säätiön varoilla.

Aitoja bysanttilaisia rahoja on Suomesta löytynyt 22, koko Pohjolasta niitä on löytynyt yhteensä n. 1000 kappaletta. Suurin osa Pohjois-Euroopan bysanttilaisista rahoista on keisari Basileios II Bulgaarintappajan ajalta (976-1025), tarkemmin noin vuosilta 990-1010. Suomen rahoista Basileios II:n aikaisia on 15 kappaletta. Bysanttilaiset rahat yleistivät samaan aikaan, kun muslimimaissa lyötyjen rahojen tuonti Pohjois-Eurooppaan äkillisesti lakkasi. 800-1000-luvut olivat aikaa, jolloin viikingit purjehtivat nk. Idäntietä pitkin Bysanttiin ja muslimimaihin käydäkseen kauppaa, tarjotakseen (varsinkin Bysantissa) palveluksiaan palkkasotureina ja joskus myös rosvotakseen. Lähinnä Pohjolasta on löytynyt bysanttilaisia hopearahoja, miliaresion, vaikka itse Bysantissa kulta- ja kuparirahat olivat yleisimpiä.

Bysanttilaiset rahat edustavat melko pientä osaa Pohjois-Euroopan rahalöydöistä ajanjaksolla 800-1200 jKr. Yhteensä alueelta on tuolta ajalta löytynyt n. 700 000 rahaa ja Suomestakin n. 7000. Bysanttilaisten rahojen osuus on Suomen löydöistä hieman suurempi kuin Ruotsin, mutta ero ei ole niin merkittävä, että sen perusteella kannattaisi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Ylipäänsä Suomen rahalöytömäärät ovat verrattavissa Viroon. Venäjän puolelle jääneestä Karjalasta on rahalöytöjä ennen kaikkea 1090-luvulta. Suurin osa sieltä löytyneistä rahoista on saksalaisia, mutta joukkoon mahtuu muutama bysanttilainenkin.

Suurimmassa osassa Pohjolasta, myös Suomesta, löytyneistä bysanttilaisissa rahoista on reikä, minkä perusteella voi päätellä niitä käytetyn koruina. Reikiä on tehty myös muihin Pohjolasta löytyneisiin rahoihin, muttei yhtä usein kuin bysanttilaisiin. Talvio arvelee bysanttilaisten rahojen korukäytön yleisyyden syiksi mm. niiden kuva-aiheita ja esimerkiksi länsieurooppalaisia rahoja suurempaa kokoa.

Bysanttilaisia rahoja myös jäljiteltiin Pohjolassa ja niistä tehtiin omia kopioita. Yhteensä Suomesta on löytynyt 21 bysanttilaisen rahan jäljitelmää, joita myös on käytetty koruina. Jäljitelmistä kuusi on Basileios II:n aikaisten rahojen kaksipuolisia jäljitelmiä. Ne edustavat kahta eri tyyppiä, joita kumpaakin on löytynyt myös muualta Pohjois-Euroopasta. Maakohtaiset erot eivät ole suuria. Näitä

jäljitelmiä tuskin siis on tehty Suomessa. Myös ajoittaminen on vaikeaa, mutta Suomen ulkopuolella tehdyt arkeologiset löydöt ovat ainakin suhteellisen myöhäisestä arkeologisesta kontekstista.

Bysanttilaista rahoista on löyty myös yksipuolisia jäljitelmiä. Basileios II:n kolikot ovat toimineet mallina kolmelle Suomesta löytyneelle yksipuoliselle jäljitelmiä, jotka on voitu myös lyödä täällä. Vain Suomesta on löytynyt Romanos III:n (1028-1034) ja Konstantinos IX:n (1042-1055) rahojen jäljitelmiä. Lisäksi Euran Luistarin kalmistosta on löytynyt ”kolikoita”, joissa on yhdistelty bysanttilaisia ja islamilaisia aiheita. Näitä Suomesta löytyneitä jäljitelmiä on ilmiselvästi käytetty koruina. Varsinkin Romanos III:n rahan jäljitelmä on mielenkiintoinen, koska sen esikuvana ollut luultavasti keisarin Syyrian sotaretkää varten löyty raha on erittäin harvinainen. Kansallismuseoon on myöhemmin ostettu yksi esimerkkikappale.

Nämä Suomessa löydyt jäljitelmät ovat luvalla sanoen kömpelöitä, ja mm. keisarillisen vallan symbolit on Romanos III:n rahan jäljitelmissä käsitetty väärin – se on tosin ymmärretty, että kuvassa on soturi (siis keisari sotilaan varustuksessa). Syiksi, miksi Suomessa löytiin bysanttilaisten rahojen jäljitelmiä, voisivat kelvata naapurimaiden esimerkki (olihan jäljitelmien lyönti yleistä Itämeren alueella) ja bysanttilaisten rahojen suosio riipuskoruina. On vaikea arvioida, minkälainen merkitys varsinaisilla kuva-aiheilla on ollut. Jäljitelmien arvometallipitoisuutta ei ole tutkittu, mutta se vaikuttaa korkealta.

Talvio myös leikkitteli ajatuksella, olisiko Harald Ankanan paluulla Pohjolaan 1046 ollut jotain merkitystä bysanttilaisten rahojen jäljittelylle Suomessa. Harald Ankanan oli palvelut ansiokkaasti Bysantin keisarin varjagi-kaartissa ja hän palasi Skandinaviaan suuri omaisuus mukanaan. Paluumatkalla hän viipyi jonkin aikaa Tanskassa ja siellä näihin aikoihin lyödyissä rahoissa näkyikin selkeää bysanttilaisvaikutusta. Ehkä Haraldin mukana oli Bysantissa ollut muutama suomalainenkin, jotka toivat jäljiteltyjen rahojen mallit Suomeen.

Juho Wilskman

JÄSENETUJA

Suomen Ateenan-instituutti myöntää BTS:n jäsenille 20 % alennuksen uusimmasta julkaisustaan

The province strikes back

Imperial dynamics in the Mediterranean.

Edited by Björn Forsén and Giovanni Salmeri

[Papers and Monographs of the Finnish Institute at Athens XIII]

Helsinki 2008.

Hinta BTS:n jäsenille nyt vain 20 euroa (norm. 25€)

Julkaisu on kesäkuussa 2006 Suomen Ateenan–instituutissa järjestetyn konferenssin Experiences of Empires – Responses from the Provinces satoa. Konferenssi liittyi EU:n rahoittamaan projektiin Tributary Empires Compared. An international research project on empire and imperialism (COST A36 eli TEC), jossa Björn Forsén on Suomen edustajana. Kongressissa esitelmöi mm. John Haldon aiheenaan Provincial Elites, Central Authorities: Problems in Fiscal and Military Management in the Byzantine State. Monet varmasti muistavat hänet Bysantin päivän luennoitsijavieraana vuonna 2003. Kongressiin osallistui myös tulevan Bysantin päivän vieraamme Maria Georgopoulou, joka Ateenassa puhui aiheesta Crete between the Byzantine and Venetian Empires.

Kirjan kolme artikkelia käsittelevät keskusvallan ja provinssien välisiä suhteita Vähä-Aasiassa: ensin persialaisen Akhaimenidi- (550–330) ja makedonialaisen Seleukidi-dynastioiden (312–63) aikana, sen jälkeen roomalais- ja osmani-kaudella. Vähä-Aasian lisäksi toinen geografinen tarkastelukohde on Kreetan saari ja sen kontaktit keskushallintoon niin Rooman valtakunnan aikana kuin Bysantin ja Venetsian valtapiiriin kuuluneena ja lopulta 1700-luvulla osana osmani-imperiumia.

Seuran puheenjohtaja Björn Forsén, julkaisun pääeditori, käsittelee artikkelissaan Empires and Migrational Trends: The Case of Roman and Ottoman Greece demografisia muuttoliikkeitä Rooman ja Osmani–valtakunnan aikana nykyisen Kreikan alueella.

Julkaisun kaksi muuta artikkelia ovat Giovanni Salmerin antiikin mentaliteetti-historiaa käsittelevä artikkeli sekä Ilias Arnatoutogloun artikkeli osmanikauden viimeisinä vuosina Ateenassa perustetusta Philomusoi-yhdistyksestä ja sen toiminnasta: antiikin muinaisjäännösten kokoamisesta ja säilyttämisestä vapaussodan vielä riehuessa Kreikassa, osmani-armeijan uhatessa Ateenaa.

Kirjaa myy, kuten muitakin Ateenan-instituutin julkaisuja,

Tiedekirja

Kirkkokatu 4

00170 Helsinki

puh. (09) 635 177

sähköposti: tiedekirja@tsv.fi

www.tiedekirja.fi

TULEVIA TAPAHTUMIA

Bysantin päivä 3.10.2008 klo 10
Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki.
Ks. erillinen ilmoitus seuraavalla sivulla

Ortodoksinen kulttuurikeskus Sofia järjestää 29.11.2008 luentotilaisuuden Mika Waltari -juhlavuoden puitteissa teemana Mika Waltari ja Istanbul. Alustavan ohjelman mukaan prof. Ritva Haavikko kertoo Waltarin suhteesta Istanbuliin ja Mika Hakkarainen (BTS) Waltarin romaanin Johannes Angeloksen historiallisesta taustasta.
Tarkemmat tiedot, ks. www.kulttuurikeskussofia.fi/

22.1.2009 Bysantin tutkimuksen seuran ja Keskiajan tutkimusseura Glossa ry:n yhdessä järjestämä esitelmätilaisuus 'Pyhät ja Pahat'.
Lisätietoja myöhemmin syksyllä: www.glossa.fi

Bysantin päivä:

ENCOUNTERS BETWEEN EAST AND WEST
IN THE BYZANTINE WORLD

Finnish Society for Byzantine Studies

Tieteiden talo, room 405, Kirkkokatu 6, Helsinki

3 October 2008

10.00- SESSION I: Art and Architecture

BJÖRN FORSÉN (University of Helsinki)

Introduction

MARIA GEORGOPOULOU (Gennadius Library, ASCSA)

Refashioning Byzantine and Islamic art in thirteenth-century Venice

HANNA-RIITTA TOIVANEN (University of Helsinki)

Anatolian, Syrian or Roman? The problem of the Tetraconch and the
Pseudo-Octagon in Byzantine architecture

TASSOS PAPACOSTAS (King's College London)

Byzantium and Venice in the architecture of sixteenth-century Cyprus

12.00- LUNCH AND COFFEE

14.30- SESSION II: War and Society

SINI KANGAS (Helsinki Collegium for Advanced Studies)

Treacherous Emperors and worthy enemies. Crusader conceptions of
Byzantines and Muslims in the chronicles of the First Crusade

ILKKA SYVÄNNE (University of Tampere)

Eastern origins of the knightly cavalry battle formation?

ALBRECHT BERGER (Universität München)

Merchants, pilgrims and soldiers: Foreign visitors to Constantinople

17.00- Guided visit to the Uspenskij Cathedral

Bysantin tutkimuksen seura
Sällskapet för Byzantinsk Forskning

Tieteiden talo
Kirkkokatu 6
00170 Helsinki

Seuran johtokunta v. 2008

puheenjohtaja Björn Forsén
sihteeri Sanna-Ilaria Kittelä
varapuheenjohtaja Ilkka Syväne
taloudenhoitaja Anja Hakonen
Mika Hakkarainen
Jeanette Lindblom
Mari-Johanna Rahkala
Marjaana Vesterinen

Seura pyrkii kokoamaan yhteen sekä Bysantin tutkimuksen piirissä tai sitä sivuavilla aloilla työskentelevät tutkijat että kaikki alasta kiinnostuneet.

Jäsenmaksu 13 € (opiskelijat 6 €) maksetaan seuran tilille
Nordea 157230-27391.

Yhteystiedot pyydetään jättämään joko postitse seuran postiosoitteeseen tai sähköisesti osoitteeseen bts@pro.tsv.fi.